

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ДЕМОКРАТІЇ

УДК 342.5+342.8

Литвин В.С., Романюк А.С.

Львівський національний
університет імені І. Франка

КОНСТРУКЦІЇ БІЛЬШОСТІ ТА МЕНШОСТІ У СУЧАСНИХ СИСТЕМАХ ВСЕНАРОДНИХ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Здійснено порівняльний аналіз конструкцій більшості й меншості у контексті різновидів сучасних систем всенародних президентських виборів у різних країнах світу. На основі розгляду різних варіантів виборчих систем перевірено усталену й інституціоналізовану вимогу про те, що переможець всенародних президентських виборів повинен отримати більшість голосів виборців. Визначено, які виборчі системи у зрізі всенародних президентських виборів тяжіють до конструкцій (або моделей) більшості, а які – до конструкцій (або моделей) меншості. Визначено, які виборчі системи ефективніше сприяють реалізації принципу більшості.

Ключові слова: мажоритарна система абсолютної, відносної і відносно-кваліфікованої більшості, система множинного голосування, система преференційного голосування, система випадкового (контингентного) голосування, система електорального коледжу, конструкції та моделі більшості і меншості у сучасних системах всенародних президентських виборів.

Литвин В.С., Романюк А.С.

КОНСТРУКЦИИ БОЛЬШИНСТВА И МЕНЬШИНСТВА В СОВРЕМЕННЫХ СИСТЕМАХ ВСЕНАРОДНЫХ ПРЕЗИДЕНТСКИХ ВЫБОРОВ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Осуществлен сравнительный анализ конструкций большинства и меньшинства в контексте разновидностей современных систем всенародных президентских выборов в разных странах мира. На основе рассмотрения различных вариантов избирательных систем проверено устойчивое и институционализированное требование о том, что победитель всенародных президентских выборов должен получить большинство голосов избирателей. Определено, какие избирательные системы в срезе всенародных президентских выборов тяготеют к конструкциям (или моделям) большинства, а какие – к конструкциям (или моделям) меньшинства. Определено, какие избирательные системы эффективнее способствуют реализации принципа большинства.

Ключевые слова: мажоритарная система абсолютного, относительного и относительно-квалифицированного большинства, система множественного голосования, система случайного (контингентного) голосования, система преференциального голосования, система електорального колледжа, конструкции/модели большинства и меньшинства в современных системах всенародных президентских выборов.

Lytvyn V., Romanyuk A.

MAJORITY AND MINORITY DESIGNS IN CONTEMPORARY SYSTEMS OF POPULAR PRESIDENTIAL ELECTIONS: COMPARATIVE ANALYSIS

The article is devoted to the comparative analysis of majority and minority designs in the context of contemporary systems of popular presidential elections around the world. Based on the consideration of various options of electoral systems the researchers checked established and institutionalized requirement that the winner of popular presidential election should get the majority of votes. It was determined which electoral systems in the context of popular presidential elections tend to majority designs and models, and which electoral systems tend to minority designs and models. The authors also determined which electoral system more effectively contributes to the implementation of the principle of majority.

Key words: *delayed runoff system, first-past-the-post voting, modified runoff system, plurality voting, qualified plurality voting, instant runoff voting, contingent (random) voting, electoral college voting, majority and minority designs (models) in modern systems of popular presidential elections.*

Існує кілька різновидів і способів всенародного обрання президентів. При цьому в переважній більшості випадків говориться про вимогу, згідно з якою кандидат у президенти для того, щоб бути всенародно обраним, має отримати більшість голосів виборців. У цьому зрізі спірними лишаються питання: чи справді переможець президентських виборів отримує більшість голосів виборців і яким чином треба розуміти принцип/вимогу більшості. З цього приводу цілком доцільний порівняльний аналіз виборчих систем у контексті всенародних президентських виборів як таких систем, у яких кандидат у президенти повинен отримати абсолютну або відносну більшість голосів виборців. А найпростіший метод класифікації всенародних способів обрання президентів відповідно базується якраз на особливості, за якою виборчі системи розподіляють на системи відносної та абсолютної більшості. Це стосується до проведення всенародних президентських виборів в один або два тури і/чи підрахунку результатів виборів в один і більше турів. Але це не означає, що система абсолютної більшості обов'язково повинна бути реалізована в два тури, або що система виборів в один тур не може гарантувати перемоги кандидата в президенти голосами абсолютної більшості виборців.

Як свідчить практика сучасних демократичних, автократичних і гібридних політичних режимів з всенародно виборними президентами, сьогодні використовують такі різновиди способів всенародного обрання президентів: 1) мажоритарна система абсолютної більшості (або двотурова система чи виборча система „перебалотування”, з англ., *two-round system* (TRS) або *delayed runoff system* (DRS)); 2) мажоритарна система відносної більшості (виборча система, за якої „переможець отримує все”, з англ., *first-past-the-post voting* (FPTP)) або

система множинного голосування (з англ. *plurality voting* (PV)); 3) система преференційного чи безпосередньо-конкурентного голосування (з англ., *instant runoff voting* (IRV)); 4) система виборщиків чи електорального коледжу (англ. *electoral college voting* (ECV)). Всі ці виборчі системи (незалежно від того, чи їх реалізують в один або два тури) зосереджено на вимогах отримання необхідної (як вказано у виборчому законодавстві), але не завжди абсолютної (50% + 1 голос) більшості голосів виборців. А тому очевидно, що системи всенародного обрання президентів мають різні наслідки з приводу того, як у них втілюється та трактується детермінантний для систем республіканізму принцип більшості [1] (див. табл. 1).

Суть „чистої” чи класичної мажоритарної системи абсолютної більшості, яка в модерній західній політологічній традиції іменується двотуровою системою (із англ. *two-round system*, TRS) або системою „перебалотування” (з англ. *delayed runoff system*, DRS) [2; 3; 4], зводиться до того, що для перемоги кандидата у президенти в першому (і в такому випадку єдиному) турі виборів йому потрібна підтримка абсолютної більшості електорату (тобто більше 50 % дійсних голосів виборців). Якщо за результатами першого туру виборів жодний з кандидатів у президенти не має підтримки більше 50 % дійсних голосів виборців (чого вистачає для перемоги у виборах унаслідок першого та єдиного туру виборів), проводять другий тур президентських виборів, участь у якому здебільшого беруть два кандидати у президенти, які в першому турі виборів отримали найбільше дійсних голосів виборців. Залежно від вимог та особливостей того, що потрібно для перемоги одного з кандидатів у президенти в другому турі виборів, всі двотурові мажоритарні

системи абсолютної більшості поділяють на два типи: ті, де для перемоги в другому турі виборів один із кандидатів у президенти має отримати більше 50 % дійсних голосів виборців; ті, де для перемоги в другому турі виборів один з кандидатів у президенти повинен отримати більше дійсних голосів виборців, ніж інший (значно рідше інші) кандидат у президенти, але не обов'язково більше 50 % дійсних голосів виборців. Крім того, класифікувати двотурові мажоритарні системи абсолютної більшості можна на підставі того, чи враховують вони явку виборців. Із одного боку, є такі двотурові мажоритарні системи абсолютної більшості, які імперативно вимагають явки виборців (або лише в першому турі або і в першому, і в другому турі) на рівні, не меншому 50 %. З іншого боку, є такі двотурові мажоритарні системи абсолютної більшості, які ніяк не регламентують явки виборців або імперативно регламентують явку виборців на рівні, нижчому 50 %. Зазначені дихотомії мажоритарних систем абсолютної більшості є уточнюючими, а не регламентуючими та формотворчими. Натомість, ключова особливість усіх „чистих” чи класичних двотурових мажоритарних систем абсолютної більшості полягає у тому, що вони гіпотетично можуть реалізовуватись через проведення всенародних виборів президентів в один (для перемоги обов'язкова підтримка абсолютної більшості голосів виборців) або два (для перемоги встановлена чи не встановлена вимога отримання абсолютної більшості голосів виборців) тури.

Специфічні варіанти „чистих” або класичних двотурових мажоритарних систем абсолютної більшості станом на 2014 рік становили Монголія, Палау, Коморські острови та Гамбія. Наприклад, у Монголії та Палау кандидатів у президенти мають право висувати лише парламентські партії або коаліції. На Коморських островах імплементовано двотурову мажоритарну систему абсолютної більшості, однак у разі невизначення переможця президентських виборів у першому турі проводять другий тур виборів, участь в якому беруть три кандидати в президенти, які в першому турі виборів отримали найбільше дійсних голосів виборців. У Гамбії інституціоналізовано практику, що участь у другому турі президентських виборів у разі невизначення переможця виборів у першому турі, беруть два кандидати, які в першому турі виборів отримали найбільше дійсних голосів виборців. Але якщо більше, ніж два кандидати у президенти отримали найбільшу, однак рівну (еквівалентну) кількість голосів виборців у першому турі

(незалежно від того, чи вони отримали в першому турі перше або друге місце), всі такі кандидати допускаються до участі в другому турі президентських виборів. Переможцем другого туру президентських виборів у такому випадку вважають кандидата з найбільшою кількістю голосів виборців. Ідентичну систему інституціоналізовано на Мальдівах.

Доволі специфічний варіант операціоналізації „чистої” чи класичної мажоритарної системи абсолютної більшості на президентських виборах 2000 р. підтвердила Домініканська Республіка, де в першому турі виборів жоден з трьох популярних кандидатів у президенти не спромігся отримати абсолютної більшості голосів виборців: І. Мехія від Домініканської революційної партії (PRD) отримав 49,97 % голосів виборців, Д. Медіна від Домініканської партії звільнення (PLD) – 24,94 % голосів виборців, а Х. Балагер від Соціально-християнської реформістської партії (PRSC) – 24,60 % голосів виборців. У ситуації, коли одному з кандидатів у президенти за результатами першого туру виборів для перемоги не вистачало кількох сотих відсотка, а два інші кандидати і їхні партії не зуміли домовитись про формування єдиної виборчої коаліції для підтримки єдиного кандидата у президенти в другому турі виборів, було вирішено другого туру виборів не проводити. Як наслідок, мажоритарна система абсолютної більшості фактично спрацювала як однотурова, не гарантувавши інституціоналізованої вимоги про обов'язкову підтримку переможця виборів у першому (єдиному) турі абсолютною більшістю голосів виборців.

У решті випадків „чисті” або класичні двотурові мажоритарні системи абсолютної більшості операціоналізовані у звичайному форматі та, що цікаво, становлять абсолютну більшість наявних способів всенародного обрання президентів сучасних республіканських систем правління. Загалом станом на 2014 р. у світі було виявлено 77 держав та невизначених територій (майже 69 %), у яких президентів всенародно обирали на підставі двотурових мажоритарних систем абсолютної більшості (детальний перелік держав і невизначених територій див. у табл. 1). Для таких держав та невизначених територій притаманно те, що загалом „чиста” або класична мажоритарна система абсолютної більшості та її специфічні інституційні варіанти і прояви іманентно регламентують принцип більшості. З позитивних сторін мажоритарної системи абсолютної більшості (особливо в контексті президентських виборів) важливе значення має те, що виборці отримують більше часу для

оцінювання власного вибору. Із негативних сторін такої виборчої системи: адміністративний тягар і фінансові витрати на проведення другого туру виборів; значна кореляція і нерівність явки виборців у першому й другому турах виборів; розподіл електоральної підтримки між схожими за програмами кандидатами, внаслідок чого можлива „втрата” пріоритетних голосів виборців.

На корекцію цих недоліків головно спрямована мажоритарна система відносної більшості. Суть „чистої” або ж **класичної мажоритарної системи відносної більшості**, яка в модерній західній політологічній традиції іменується як система, за якої „переможець отримує все” (*first-past-the-post voting*, FPTP), чи як система множинного голосування (*plurality voting*, PV) [5], зводиться до того, що для обрання президентом якогось із кандидатів потрібна підтримка цього кандидата відносною більшістю дійсних голосів виборців. Унаслідок цього вибори в межах „чистої” або класичної мажоритарної системи відносної

більшості завжди проводять в один тур. Однак це одночасно виступає й ключовим недоліком такої виборчої системи в контексті обрання президентів, бо теоретично й емпірично трапляються випадки, коли переможцями президентських виборів стають кандидати, які підтримані порівняно незначною кількістю виборців. Але навіть попри це, станом на 2014 р. у світі було виявлено 20 держав (18 %), які в зрізі всенародного обрання президентів операціоналізували правила, норми та принципи „чистої” або класичної мажоритарної системи відносної більшості (див. табл. 1). Серед них особливо примітний випадок Боснії та Герцеговини, в якій існує інститут колективного/потрійного президентства, що зумовлено специфічною етнічною ситуацією в державі (існує три великі етнічні групи). Кожний із членів колективного президентства обирається всенародно на підставі мажоритарної системи відносної більшості у виборчому окрузі, що відповідає кожній етнічній групі [6].

Таблиця 1

Типи виборчих систем та їх застосування для всенародного обрання президентів у різних державах і невизначених територіях (станом на 2014 р.)

Виборчі системи для всенародного обрання президентів	Приклади суверенних держав і невизнаних територій, в яких операціоналізовано, верифіковано й інституціоналізовано виборчі системи
Мажоритарна система посилено-абсолютної більшості (>50 відсотків дійсних голосів виборців за кандидата у першому турі + додаткові кваліфікаційні принципи)	Індонезія, Кенія, Нігерія, Сьєрра-Леоне
„Чиста” або класична двотурова мажоритарна система абсолютної більшості (>50 відсотків дійсних голосів виборців за кандидата у першому турі)	Австрія, Алжир, Азербайджан, Афганістан, Бенін, Білорусь, Болгарія, Бразилія, Буркіна-Фасо, Бурунді, Вірменія, Гаїті, Гамбія, Гана, Гватемала, Гвінея, Гвінея-Бісау, Грузія, Джибуті, Домініканська республіка, Єгипет, Ємен, Зімбабве, Іран, Кабо-Верде, Казахстан, Киргизстан, Кіпр, Колумбія, Коморські острови, Кот-д’Івуар, Ліберія, Мавританія, Мадагаскар, Македонія, Малі, Мальдіви, Мозамбік, Монголія, Намібія, Нігер, Палау, Палестина, Перу, Північний Кіпр, Польща, Португалія, Республіка Конго, Росія, Румунія, Сальвадор, Сан-Томе і Принсіпі, Сейшельські Острови, Сенегал, Сербія, Сирія, Словаччина, Словенія, Судан, Східний Тимор, Таджикистан, Танзанія, Туніс, Туреччина, Туркменістан, Уганда, Узбекистан, Україна, Уругвай, Фінляндія, Франція, Хорватія, ЦАР, Чад, Чехія, Чилі, Чорногорія
Мажоритарна система послаблено-абсолютної більшості (<50 відсотків дійсних голосів виборців за кандидата у єдиному турі, але більше фіксованого бар’єра та більше, ніж за інших кандидатів)	Аргентина, Болівія, Еквадор, Коста-Ріка, Литва, Нікарагуа
„Чиста” або класична одностурова мажоритарна система відносної більшості (<50 відсотків дійсних голосів виборців за кандидата у	Боснія та Герцеговина, Венесуела, Демократична Республіка Конго, Екваторіальна Гвінея, Габон, Гондурас, Замбія, Камерун, Кірибаті, Малаві,

єдиному турі, але більше, ніж за інших кандидатів)	Мексика, Панама, Парагвай, Південна Корея, Руанда, Сінгапур, Тайвань, Того, Філіппіни
Мажоритарна система послаблено-відносної більшості (<50 відсотків дійсних голосів виборців за кандидата у єдиному турі, але більше, ніж за інших кандидатів, а також з деякими класифікаційними спрощеннями)	Ісландія
Система преференційного голосування (>50 відсотків преференційних голосів виборців за кандидата у вирішальному турі підрахунків)	Ірландія, Шрі-Ланка
Система виборщиків або електорального коледжу (>50 відсотків голосів виборщиків за кандидата у єдиному турі голосування)	США
Інші типи/модифікації виборчих систем	Ангола

Поряд із „чистими” або класичними двотуровими мажоритарними системами абсолютної більшості й одностуровими мажоритарними системами відносної більшості, слід виокремлювати низку держав, в яких деякою мірою *модифіковано* – *посилено* чи *послаблено*, – усталені принципи конструкцій абсолютної чи відносної більшості.

По-перше, у деяких республіках із всенародно виборними президентами формально і/чи фактично різними додатковими кваліфікаційними принципами посилено класичні мажоритарні системи абсолютної більшості (стосовно тієї форми, в якій їх розглянуто вище), внаслідок чого їх варто інтерпретувати як **мажоритарні системи посилено-абсолютної більшості** чи мажоритарні системи абсолютної більшості з кваліфікаційними перешкодами. У 2014 р. до країн, які оперували такими системами в зрізі всенародних виборів президентів, віднесено Індонезію, Кенію, Нігерію і Сьєрра-Леоне. В Індонезії імплементовано норму, що кандидатів у президенти та віце-президенти (їх обирають парою) пропонують партії та коаліції, які беруть участь в загальних (президентських і парламентських) виборах. Переможцем президентських виборів є та пара кандидатів у президенти й віце-президенти, яка в першому турі виборів спромоглась отримати більше 50 % дійсних голосів виборців у державі, а також не менше 20 % дійсних голосів виборців у половині провінцій держави. Якщо президента та віце-президента у першому турі не обрано (за будь-якою дискваліфікаційною причиною), то проводять другий тур виборів, в якому беруть участь дві пари кандидатів у президенти та віце-президенти, які в першому турі отримали найкращі результати. Переможцем другого туру виборів є та пара кандидатів, яка отримує більшу кількість голосів виборців [7; 8]. Подібний варіант мажоритарної системи посилено-абсолютної більшості з 2013 р.

реалізовано в Кенії, де для обрання президента в першому турі виборів потрібно, щоб кандидат у президенти отримав підтримку понад 50 % дійсних голосів виборців у всій державі й не менше 25 % дійсних голосів виборців у більш, ніж половині провінцій країни (тобто у п'яти з восьми провінцій Кенії). Якщо жоден з кандидатів у президенти не виконує встановлених вимог, проводять другий тур виборів, участь у якому беруть два кандидати, які в першому турі отримали найкращі результати. Переможцем другого туру виборів є кандидат, що отримує більшу кількість голосів виборців. Специфіка Сьєрра-Леоне у тому, що в цій державі бар'єр абсолютної більшості для перемоги у всенародних президентських виборах встановлено на рівні 55 % дійсних голосів виборців. Для перемоги кандидата в першому турі президентських виборів треба, щоб за нього проголосували не менше 55 % виборців, які прийшли на виборчі дільниці. Коли жоден з кандидатів у президенти не виконує встановлених вимог, проводять другий тур виборів, участь у якому беруть два кандидати, які в першому турі отримали найкращі результати. Переможцем другого туру виборів вважають кандидата, що отримує більшу кількість голосів виборців.

Значно складнішу систему всенародного обрання президентів апробовано в Нігерії, в якій діє норма про обов'язкову підтримку переможця президентських виборів не менше, як у двох третинах штатів країни. Така кваліфікація в Нігерії є абсолютною: навіть кандидат, який на федеральному рівні отримав більше 50 % голосів виборців, не вважається обраним президентом, поки не отримає відповідної підтримки 2/3 штатів держави. Також у Нігерії градуировано кілька варіантів всенародного обрання президентів. За першим варіантом, якщо участь у президентських виборах беруть лише два кандидати,

переможець виборів має отримати абсолютну більшість (50 % + 1 голос) дійсних голосів виборців та не менше 25 відсотків дійсних голосів виборців у кожному з не менш, ніж 2/3 штатів федерації й у Федеральному столичному окрузі Абуджа. За цим варіантом всенародні вибори президента завжди відбуваються в один тур. Натомість, за другим варіантом, якщо участь у виборах беруть більше двох кандидатів, переможець виборів повинен отримати відносну більшість (менше 50 % + 1 голос) дійсних голосів виборців, а також не менше 25 % дійсних голосів виборців у кожному з не менш, ніж 2/3 штатів федерації й в окрузі Абуджа. Коли у випадку другого варіанту не виконано вимог першого туру, проводять другий тур всенародних виборів президента, в якому беруть участь два кандидати: один із найкращим результатом першого туру на національному/ федеральному рівні (загалом у державі); другий – із решти кандидатів у президенти, що в першому турі виборів отримав більшість дійсних голосів виборців у найбільшій кількості штатів, але більше дійсних голосів, ніж решта кандидатів на національному/ федеральному рівні (загалом у державі). Переможцем другого туру виборів вважають кандидата, що отримав абсолютну більшість (50 % + 1 голос) дійсних голосів виборців та не менше 25 % дійсних голосів виборців у кожному з не менш, ніж 2/3 штатів федерації та в окрузі Абуджа.

По-друге, у деяких республіках із всенародно виборними президентами формально та/чи фактично різними кваліфікаційними спрощеннями послаблено „чисті” або класичні двотурові мажоритарні системи абсолютної більшості (щодо тієї форми, в якій їх розглянуто вище), внаслідок чого їх доцільно інтерпретувати як **мажоритарні системи послаблено-абсолютної більшості** чи мажоритарні системи абсолютної більшості з кваліфікаційними спрощеннями. На відміну від „чистих” чи класичних мажоритарних систем абсолютної більшості, де існує вимога про отримання переможцем виборів у першому турі виборів більше 50 % дійсних голосів виборців, суть і специфіка мажоритарних систем послаблено-абсолютної більшості в тому, що для перемоги будь-якого кандидата в президенти у першому турі виборів, йому потрібно набрати більше голосів, ніж будь-якому іншому кандидату у президенти, але не менше якогось встановленого відсоткового бар’єра, що обов’язково нижчий 50 % дійсних голосів виборців. Буває й так, що переможець президентських виборів одночасно має отримати на певний фіксований відсоток

голосів виборців більше, ніж його найближчий опонент – інший кандидат у президенти. Нерідко це змушує деяких науковців трактувати такі виборчі системи як мажоритарні системи посилено-відносної більшості. Однак насправді вони не є мажоритарними системами відносної більшості із огляду хоча б на те, що уможливають проведення другого туру президентських виборів, коли в результаті першого туру жоден із кандидатів у президенти не отримав абсолютної більшості дійсних голосів виборців або фіксованої відносної більшості дійсних голосів виборців (тобто коли жоден із кандидатів не отримав регламентованого відсотку та/або регламентованої різниці дійсних голосів виборців). Це означає, що такі виборчі системи в контексті всенародного обрання президентів не можуть бути охарактеризовані як „чисті” чи класичні мажоритарні системи абсолютної більшості, але водночас не є зразками „чистих” чи класичних мажоритарних систем відносної більшості, бо в них чітко уможливлено варіант двотуровості (чи проведення другого туру виборів). Відповідно, це слугує причиною того, чому ми трактуємо такі виборчі системи як мажоритарні послаблено-абсолютної більшості. Разом із цим, цілком очевидно, що при конструюванні таких виборчих систем їх автори виходять із принципу „часткового змішування” „чистих” або класичних мажоритарних систем абсолютної та відносної більшості. Про це часто свідчать результати президентських виборів, коли переможець виборів в одному випадку в першому та єдиному турі виборів отримує відносну, але достатню більшість дійсних голосів виборців, а в другому випадку в першому турі виборів отримує відносну і недостатню більшість дійсних голосів виборців, однак у другому турі виборів отримує абсолютну більшість дійсних голосів виборців. У 2014 р. в світі було 6 держав (чи 5 %), які на всенародних виборах президентів „вживали” мажоритарну систему послаблено-абсолютної більшості. Це Аргентина, Болівія, Еквадор, Коста-Ріка, Литва та Нікарагуа.

Спосіб всенародного обрання президента в Аргентині у межах конструкції мажоритарних систем послаблено-абсолютної більшості здебільшого іменують *модифікованою двотуровою мажоритарною системою абсолютної більшості* (з англ. *modified delayed runoff system*, MDRS). Президентом вважається обраний кандидат, партія якого отримала в першому турі президентських виборів не менше 45 % дійсних або так званих „позитивних” (з порт. *votos positivos*) голосів

виборців. Якщо такої вимоги не виконано, президентом вважається обраний той кандидат, партія якого в першому турі виборів отримала не менше 40 % дійсних голосів виборців при тому, що різниця між першим і другим кандидатами у президенти в порядку отримання дійсних голосів виборців становить не менше 10 %. Якщо і таким чином не обрано президента, то проводять другий тур виборів, в якому участь беруть тільки ті два кандидати, які в першому турі отримали найбільше дійсних голосів виборців. Перемогу отримує той кандидат у президенти, який набирає просту/відносну більшість дійсних голосів виборців. В Аргентині зазначену систему задіяно 1995 р. й умовно прийнято називати формулою *кваліфікованого множинного голосування* (*qualified plurality voting, QPV*) [9; 10], адже за результатами президентських виборів в першому турі часто перемагають ті кандидати, які отримують відносну (меншу 50 % + 1 голос), однак достатню (згідно з встановленими правилами) більшість голосів виборців. Тому очевидно, що аргентинська виборча система в контексті всенародних виборів президентів зазвичай діє як своєрідний компромісний варіант розвитку електоральних моделей на основі поєднання мажоритарних систем абсолютної та відносної більшості. Зокрема, у 1994 р. під час реформування виборчої системи для всенародного обрання президентів Аргентини існували дві політичні позиції, які зосереджувались на оцінюванні того, які шанси мала кожна із протидіючих політсил на майбутніх президентських виборах. Так, пероністи (популістська націоналістична течія, яка є послідовником ідей колишнього президента Х. Перона [11]) вимагали скасувати виборчу систему електорального коледжу, яка мала місце тоді, й трансформувати її у мажоритарну систему відносної більшості. Натомість, радикали виступали за впровадження мажоритарної системи абсолютної більшості, адже очікували, що їх шанси на перемогу в другому турі виборів були дуже великими. Внаслідок цього було усталено симбіоз, що, з одного боку, є модифікованою двотуровою мажоритарною системою абсолютної більшості, а з іншого – системою кваліфікованого множинного голосування [12; 13]. Через гіпотетичну двотуровість теоретично і емпірично виборча система Аргентини в контексті всенародних виборів президента є варіантом мажоритарної системи послаблено-абсолютної більшості.

Мажоритарна система послаблено-абсолютної більшості сьогодні також задіяна в Еквадорі (з 1998 р.). У цій країні для обрання

президента потрібна підтримка будь-якого кандидата на посаду глави держави на рівні не менше 40 % дійсних голосів виборців, але за умови, що різниця із наступним за виборчою популярністю кандидатом становить не менше 10 %. Мажоритарна система послаблено-абсолютної більшості в Еквадорі стала наслідком модифікації класичної або „чистої” мажоритарної системи абсолютної більшості, яку застосовували впродовж 1978-1998 рр. Схожий варіант мажоритарної системи послаблено-абсолютної більшості також апробовано чи раніше було апробовано в Коста-Ріці і Нікарагуа. Приміром, у Нікарагуа раніше використовували класичну мажоритарну систему відносної більшості, однак 1995 р. перейшли до мажоритарної системи послаблено-абсолютної більшості: обраним був кандидат у президенти, що отримував не менше 45 % голосів виборців у першому турі; якщо такого не відбувалось, тоді проводили другий тур виборів. У 2000 р. систему ще більше модифіковано і тепер для перемоги у виборах президента потрібно, щоби переможець першого туру виборів отримав не менше 35 % голосів виборців, а різниця між ним і другим кандидатом складала не менше п'яти відсотків. Але одночасно регламентовано (як і в 1995 р.), що президентом є обраний той кандидат, який просто отримує не менше 40 % дійсних голосів виборців, незалежно від кількості та відсотка дійсних голосів виборців усіх інших кандидатів у президенти. У зворотному випадку передбачено проведення другого туру виборів, переможцем якого є кандидат з найбільшою кількістю дійсних голосів виборців. Участь у другому турі виборів можуть брати лише два кандидати в президенти, які в першому турі виборів отримали найбільше голосів виборців.

Своєрідний варіант виборчих систем для всенародного обрання президентів задіяно в Литві. З одного боку, якщо участь у всенародних виборах президента бере хоча б половина всіх виборців країни, переможець виборів має у першому турі виборів отримати більше 50 відсотків дійсних голосів виборців. Фактично у цьому випадку превалює „чиста” або класична система абсолютної більшості. З іншого боку, якщо участь у всенародних виборах президента бере менше половини всіх виборців країни, переможець виборів має у першому турі отримати більше дійсних голосів виборців, ніж будь-який інший кандидат у президенти, але не менше третини всіх зареєстрованих у країні виборців (тобто не менше 33,3 % номінального електорату). Якщо за результатами першого туру за

жодним із правил не обрано президента, проводять другий тур, участь у якому беруть лише два кандидати з найкращими результатами у першому турі. Серед них у другому турі перемагає кандидат із більшою кількістю голосів виборців. Однак якщо в першому турі участь беруть тільки два кандидати і жоден з них не отримує достатньої (відповідно до явки виборців) більшості, другого туру виборів не проводять, а взагалі оголошують повторні вибори.

Цікаву систему задіяно в Болівії, де для обрання президента потрібно, щоб кандидат отримав не менше 50 % дійсних голосів виборців у першому турі, а якщо цієї вимоги не задоволено, то кандидат повинен отримати не менше 40 % дійсних голосів виборців у першому турі за умови, що другий за кількістю дійсних голосів виборців кандидат отримав не менше, ніж на 10 % дійсних

голосів виборців менше. Кандидат, який отримує достатньо голосів виборців у першому турі, стає главою держави. Друге місце у виборах гарантує посаду віце-президента. Якщо у першому турі виборів президента не обрано, проводять другий тур. Але тут участі в голосуванні виборці не беруть, адже президента обирає парламент. Таким чином обрано президента Болівії у 2002 р.: у першому турі жоден кандидат не отримав потрібної кількості дійсних голосів виборців, щоби бути обраним президентом, тому Г. Санчес де Лосада (22,5 %) та Е. Моралес (20,9 %) були визначені кандидатами в другий тур виборів; у результаті голосування в парламенті президентом обрано першого (84 голоси проти 43). Загалом очевидно, що президент Болівії 2002 р. отримав меншість дійсних і номінальних голосів виборців у країні (див. табл. 2).

Таблиця 2

Результати першого туру всенародних президентських виборів 2002 р. у Болівії [14]

Кандидат у президенти	Партія кандидата у президенти	Голоси виборців, №	Голоси виборців, %
Санчес до Лосада Г.	Револьюційний націоналістичний рух (MNR)	624126	22,5
Моралес Е.	Рух за соціалізм (MAS)	581884	20,9
Вілла М. Р.	Нова республіканська сила (NFR)	581163	20,9
Замора Х. П.	Револьюційний лівий рух (MIR)	453375	16,3
Квісле Ф.	Рух корінних Pachakuti (MIP)	169239	6,1
Фернандез Дж.	Союз громадянської солідарності (UCS)	153210	5,5
МакЛін Р.	Націоналістична демократична дія (ADN)	94386	3,4
Коста А.	Партія свободи і справедливості (U)	75522	2,7
Моралес Р.	Соціалістична партія (PS)	18162	0,7
Блаттманн Р.	Громадянський рух за зміни (MCC)	17405	0,6
Вальдівія Н.	"Совість вітчизни" (CONDEPA)	10336	0,4
Разом	—	2778808	100,0

Як бачимо, система всенародного обрання президента Болівії не повною мірою наслідують усталені в інших державах такого типу особливості мажоритарних систем послаблено-абсолютної більшості. Річ у тім, що в разі необрання президента в першому турі всенародних виборів другого туру всенародних виборів не проводять, натомість заміщають його другим туром виборів за участі парламенту. Тому теоретично виборча система Болівії не є однотуровою мажоритарною системою відносної більшості, бо в ній регламентовано проведення другого туру не всенародних виборів. Але з іншого боку, двотуровість, як формально-обов'язкова вимога будь-якої мажоритарної системи абсолютної більшості, є умовною. Винятково з огляду на те, що в другому турі виборів депутати парламенту голосують за тих двох кандидатів, які визначені на підставі всенародного голосування в першому турі,

визначаємо систему Болівії як мажоритарну послаблено-абсолютної більшості.

По-третє, специфічний варіант всенародного обрання президентів, який не вписується в жодний з „чистих” чи класичних прикладів мажоритарних систем абсолютної і відносної більшості, демонструє Ісландія. Формально у цій країні регламентовано застосування мажоритарної системи відносної більшості, за якої „переможець отримує все” (*first-past-the-post voting*, FPTP), або так званої системи множинного голосування (*plurality voting*, PV) [15], за якої для обрання президента потрібна підтримка кандидата відотною більшістю дійсних голосів виборців. Але в Ісландії встановлено кілька кваліфікаційних спрощень, які послаблюють „чисту” або класичну однотурову мажоритарну систему відносної більшості. По-перше, для того, щоб балотуватись у президенти, кандидат повинен

отримати підтримку не менше 1500 і не більше 3000 виборців. По-друге, якщо участь у президентських виборах бере лиш один кандидат у президенти, то процедури голосування за цього кандидата формально не передбачено, і він автоматично стає президентом. І це при тому, що формально в цій країні, яка за системою державного правління є президент-парламентаризмом, президент має право відправити у відставку уряд. Це демонструє, що в Ісландії фактично та формально інстальовано **мажоритарну систему послаблено-відносної більшості** чи мажоритарну систему відносної більшості з кваліфікаційними спрощеннями.

Як зазначено вище, крім мажоритарних систем (класичних і модифікованих) абсолютної та відносної більшості, у світі застосовують і інші способи всенародного обрання президентів. Так, одним із сучасних методів всенародного обрання президентів є **преференційне голосування**, яке в модерній західній політологічній традиції іменується як система рейтингового голосування, альтернативного голосування чи голосування за принципом упорядкованого вибору (з англ. *instant runoff voting*, IRV). У межах систем преференційного голосування виборці віддають свої голоси чи преференції у порядку певних переваг одночасно декільком кандидатам у президенти – залежно від ставлення виборців до кандидатів. При цьому всі голоси або преференції кожного виборця різним кандидатам ставлять в одному бюлетені. Так підраховують, який з кандидатів у президенти отримує найбільше преференцій чи рейтингових голосів усіх виборців. Переможцем виборів є кандидат, який отримує абсолютну більшість рейтингових голосів виборців. Якщо в результаті підрахунку голосів виборців жодний із кандидатів у президенти не отримав абсолютної більшості преференцій, тоді проводять другий тур підрахунку преференцій виборців, але з нього виключають кандидата, який у попередньому турі підрахунку отримав найменше рейтингових голосів виборців. Така процедура триває доти, доки хтось із кандидатів у президенти не отримає абсолютну більшість

преференцій або рейтингових голосів виборців, тобто доки не буде визначено єдиного переможця з підтримкою абсолютної більшості преференційних голосів виборців. Фактично це означає, що відбувається лише один тур голосування, але може відбуватися декілька турів підрахунків голосів виборців.

Система преференційного голосування (яку в загальному/широкому сенсі інколи іменують системою „безпосередньо-конкурентного голосування”) у зрізі всенародного обрання президентів знайшла відображення у двох форматах. Перший – **система альтернативного голосування** (англ. *alternative voting*, AV), що уможливорює необмежену кількість турів підрахунків преференційних голосів виборців. Фактично та емпірично це означає, що система альтернативного голосування є різновидом і наслідком системи єдиного перехідного голосу (з англ. *single transferable vote*, STV) для одного переможця, тобто в одномандатних виборчих округах. Другий – **система випадкового або контингентного голосування** (англ. *contingent voting*, CV), яка уможливорює тільки два тури підрахунків преференційних голосів виборців.

Система альтернативного голосування у контексті всенародних президентських виборів знайшла відображення у напівпрезидентській Ірландії. Щоби пояснити, як її операціоналізують і чим вона відрізняється від інших систем всенародного обрання президентів, звертаємось до досвіду виборів глави держави в Ірландії у 1990 р. [16]. У виборах брали участь три кандидати: Б. Леніхан від традиційно домінуючої Фіана Фейл – Республіканської партії (FF), А. Каррі від партії Фіне Гейл (FG), а також М. Робінсон від Лейбористської партії та Робітничої партії (DL). Після голосування та першого туру підрахунків преференційних голосів виборців Б. Леніхан отримав найбільше преференційних голосів виборців, тобто умовно переміг би за наслідками застосування мажоритарної системи відносної більшості. Однак жодний з цих кандидатів не отримав необхідної абсолютної більшості преференційних голосів виборців.

Таблиця 3

Результати всенародних президентських виборів 1990 р. в Ірландії [17]

Кандидат у президенти	Перший підрахунок преференційних голосів		Другий підрахунок преференційних голосів	
	№ голосів	% голосів	№ голосів	% голосів
Робінсон М.	612265	38,9	817830	52,8
Леніхан Б.	694484	44,1	731273	47,2
Каррі А.	267902	17,0	–	–
Разом	1574651	100,0	1549103	100,0

А. Каррі від другого туру підрахунку преференційних голосів виборців був усунутий, адже у першому турі підрахунку він отримав найменше преференційних голосів виборців. Натомість, всі його преференційні голоси переведено іншим кандидатам у президенти, враховуючи наступний упорядкований вибір по кожному із бюлетенів. Внаслідок цього (як видно із табл. 3) М. Робінсон отримала 82 % преференцій виборців за А. Каррі, обігнавши Б. Леніхана і тим самим ставши президентом Ірландії. Цікавішу картину демонструють результати всенародних президентських виборів 1997 р. [18], коли балотувались п'ять кандидатів (це

найбільше кандидатів після 1945-1990 рр.), причому четверо з них були жінками: А. Роше (номінована Лейбористською партією, підтримана партією Демократичних лівих (DL) та Партією зелених), М. Банотті (номінована від Фіне Гейл (FG)), М. МакАліс (номінована від Фіана Фейл (FF) та підтримана Прогресивними демократами), а також Р. Скаллон і Д. Неллі (два останні позиціонувались як непартійні) [19; 20]. За результатами виборів і двох турів підрахунків преференційних голосів виборців президентом обрано М. МакАліс (техніку підрахунків преференційних голосів продемонстровано у табл. 4).

Таблиця 4

Результати всенародних президентських виборів 1997 р. в Ірландії, у відсотках [21]

Процедури підрахунків преференційних голосів виборців	Банотті М.	МакАліс М.	Неллі Д.	Роше А.	Скаллон Р.
Перший тур підрахунків, %	29,3	45,2	4,7	7,0	13,8
Трансформація голосів, %	+ 12,0	+ 13,5	– 25,5		
Другий тур підрахунків, %	41,3	58,7			

Цікаво, що в Ірландії виборчу систему альтернативного голосування задля всенародного обрання президентів традиційно іменують системою єдиного перехідного голосу (яку паралельно застосовують для обрання депутатів парламенту). Емпірично така логіка виправдана, бо як вказано вище, система єдиного перехідного голосу в одномандатному виборчому окрузі трансформується в систему альтернативного голосування. Проте теоретично потрібно зробити важливе зауваження, що системи альтернативного голосування і єдиного перехідного голосу в межах одномандатних виборчих округів мають між собою багато відмінного. Так, наприклад, систему альтернативного голосування не можна трактувати як пропорційне представництво, адже останнє може осмислено стосуватись тільки виборів, у яких відбувається повернення або чергування „більше, ніж одного кандидата”. Ще більшою мірою теоретичної схожості немає між системами єдиного перехідного голосу та випадкового/контингентного голосування в межах округу з єдиним переможцем.

Загалом **система випадкового або контингентного голосування** – це виборча система з єдиним переможцем, у якій виборець розміщує кандидатів у порядку преференцій. На виборах, якщо жодний кандидат не отримує абсолютної більшості перших преференційних голосів, то всіх, окрім двох кандидатів, які набрали найбільше

преференційних голосів виборців, виключають з виборчої кампанії, тобто подальшого підрахунку. До кандидатів, які залишились, проводять другий й останній тур підрахунку преференційних голосів. У ньому голоси виборців, які віддано за всіх кандидатів, яких виключено після першого туру підрахунку, розподіляють поміж кандидатами, які беруть участь у другому турі підрахунку. Як наслідок, один із кандидатів отримує абсолютну більшість преференційних голосів виборців та є обраним. Систему випадкового/контингентного голосування деколи трактують як стислу двотурову форму мажоритарної системи абсолютної більшості, в якій „другий тур” (а фактично другий тур підрахунку) має місце без необхідності повторного залучення виборців на дільниці. Випадкове голосування схоже до альтернативного голосування, але в першому випадку є лише два тури підрахунку преференційних голосів виборців, а в другому випадку, як зазначено вище, їх може бути й більше (залежно від кількості кандидатів).

Специфічний варіант виборчої системи випадкового голосування у контексті всенародних виборів президента демонструє Шрі-Ланка, де кожен виборець має преференції винятково до трьох кандидатів у президенти (а не всієї кількості, як у звичній системі випадкового голосування). Шрі-Ланка перейшла до застосування такої виборчої системи у 1982 р. На підставі операціоналізації системи випадкового чи контингентного

голосування зрозумілими стали такі її особливості та наслідки. Вона заохочує кандидатів шукати підтримку за межами своєї основної бази симпатиків, щоб забезпечити собі вподобання прихильників інших кандидатів та створити погоджувальний стиль агітації поміж кандидатами з аналогічними платформами. Це найчастіше призводить до голосування за кандидатів від трьох провідних сил. Виборчі системи випадкового голосування призводять до результатів, схожих із результатами мажоритарної системи відносної більшості. Тому ці системи недостатньою мірою пропорційні, хоча й сконструйовані задля виправлення прихованих дефектів мажоритарних систем абсолютної більшості. Забезпечуючи більшість для переможця в межах одного туру голосування, а не двох турів, результати систем випадкового й альтернативного голосування ґрунтуються здебільше на явці виборців. Іманентно явка виборців вища в умовах одного туру, а не ситуації, коли послідовно проводять два тури виборів. У таких системах також скорочуються адміністративні і фінансові витрати, пов'язані з проведенням другого туру виборів. Це сприяє тіснішій співпраці у межах виборчої кампанії, адже одні кандидати мають можливість звернутися до джерел підтримки інших кандидатів.

Нарешті, ще одним різновидом виборчих систем, які застосовують для всенародного обрання президентів, є **система виборщиків** чи **система електорального коледжу** (з англ. *electoral college voting*, ECV), що передбачає обрання президента колегією виборщиків. Вони зазвичай репрезентують різні організації і спільноти, при цьому кожна з цих організацій і спільнот має певну кількість виборщиків, які є відомими та публічними людьми з громадянського суспільства чи посадовцями. Зазвичай для обрання президента потрібна підтримка абсолютної більшості виборщиків. Система електорального коледжу апробована в США, де інституціоналізовано доволі специфічний механізм обрання виборщиків: передбачено дві схеми обрання виборщиків – одна на підставі мажоритарної системи відносної більшості, а друга на підставі праймеріз (первинних виборів).

Цілком **ізолюваний варіант** способу всенародного обрання президентів становить Ангола, де лідер партії або електоральної коаліції, яка перемагає на загальних виборах, автоматично стає президентом держави. Ст. 109 Конституції Анголи з поправками у 2010 р. регламентує, що лідером політичної партії чи електоральної коаліції є особа, яка очолює

національний список політичної партії чи коаліції партій. Річ у тім, що загальні/парламентські вибори в Анголі відбуваються за пропорційною системою закритих списків за формулою Д'Хондта: 90 депутатів у 18 багатомандатних виборчих округах, а 130 депутатів у єдиному національному багатомандатному виборчому окрузі. Це означає, що у випадку Анголи формально йдеться про всенародне обрання президента, однак фактично воно здійснюється на підставі всенародного обрання ангольського парламенту.

Загалом склалось так, що всі держави світу з республіканськими системами державного правління з приводу ефективності забезпечення у політичній практиці принципу більшості в зрізі всенародного обрання президентів (зокрема в першому/останньому турі голосування чи підрахунку голосів виборців) гіпотетично або „ідеально” (за умови виконання мінімально-встановлених вимог різних типів виборчих систем) можна поділити на чотири групи:

1) **класичні конструкції абсолютної більшості**, де застосовано такі виборчі системи, які за умови виконання мінімально-встановлених вимог забезпечують переможцям президентських виборів підтримку більше, ніж 50 відсотків голосів виборців (зазвичай це „чисті” чи класичні двотурові мажоритарні системи абсолютної більшості, а також деякі мажоритарні системи посилено-абсолютної та послаблено-абсолютної більшості й перманентно системи виборщиків);

2) **модифіковані конструкції абсолютної більшості на підставі консенсусу**, де застосовано виборчі системи, які за умов виконання мінімально-встановлених вимог забезпечують переможцям президентських виборів підтримку більше, ніж 50 відсотків голосів виборців на національному рівні та їх підтримку на основі більшості і консенсусу у більшості адміністративно-територіальних одиниць держави (зазвичай це мажоритарні системи посилено-абсолютної більшості);

3) **класичні конструкції відносної більшості, негативної більшості та абсолютної меншості**, де застосовано такі виборчі системи, які за умов виконання мінімально-встановлених вимог не обов'язково забезпечують переможцям президентських виборів підтримку більше 50 % голосів виборців у державі, а натомість ґрунтуються на підтримці переможців президентських виборів відотною більшістю, негативною більшістю чи абсолютною меншістю, тобто менше, ніж 50 відсотками + 1 голосом виборців (звичайно класичні мажоритарні системи відносної більшості й

більшість мажоритарних систем послаблено-абсолютної і послаблено-відносної більшості);

4) **модифіковані конструкції відносної більшості, негативної більшості або абсолютної меншості на підставі консенсусу**, де втілено виборчі системи, які за умов виконання мінімально-встановлених вимог не обов'язково забезпечують переможцям президентських виборів підтримку понад 50 % голосів виборців держави, натомість іманентно ґрунтуються на підтримці переможців президентських виборів відносною більшістю, негативною більшістю чи абсолютною меншістю, тобто менше, ніж 50 відсотками + 1 голосом виборців, хоча ґрунтуються на підтримці президентів на основі більшості і консенсусу у більшості адміністративно-територіальних одиниць держави (зазвичай системи преференційного голосування, зокрема альтернативного й випадкового або контингентного голосування).

З огляду на це, очевидно, що загалом всі системи всенародного обрання президентів умовно (за умов виконання мінімально-встановлених вимог різних типів виборчих систем) можна поділити на конструкції більшості (чи абсолютної більшості) та меншості (чи відносної більшості). Перші властиві для 75 % держав і невизначених територій у світі, а другі – лише для 25 % невизначених територій і держав світу (детальний перелік держав за конструкціями запропоновано у табл. 5). При цьому не помічено прямої залежності між конструкцією більшості або меншості в контексті всенародного обрання президентів, а також типом політичного режиму: різні конструкції властиві для демократичних, автократичних і гібридних політичних режимів (більш глибока оцінка такої кореляції не є предметом нашого дослідження і потребує додаткового порівняльного аналізу). Однак зрозуміло, що теоретично більш ефективними

у питаннях забезпечення винятково такого демократичного принципу республіканізму, як більшість, є різні виборчі системи з конструкціями більшості. Водночас теоретично більш ефективними у питаннях паралельного забезпечення таких демократичних принципів республіканізму, як більшість і консенсус, є різні виборчі системи як з конструкціями більшості, так і з конструкціями меншості.

Конструкції більшості, особливо в зрізі консолідованої демократії, насамперед ґрунтуються на *принципі більшості* чи *мажоритаризму* (з англ. *majoritarianism*), як зрозумілої техніки реалізації представництва. Однак у різних країнах світу, зокрема в США, виникають суперечки з приводу інтерпретації принципу більшості, бо його трактування найчастіше (і найпростіше) зводиться лише до простої формули, яка передбачає найбільшу кількість голосів. Насправді більшість спірається на той момент, що кандидат (наприклад, у президенти) отримує понад половину голосів виборців. Так, на думку Т. Джефферсона, принцип більшості полягає у тому, що якщо проведено вибори та визначено більшість, тоді ціле суспільство має дотримуватись отриманого результату так, ніби він є одностайним. Це однак передбачає, що меншість може спробувати стати частиною більшості під час наступних виборів. Але додається той момент, що коли лідер більшості змінюється, тоді така більшість повинна бути наділена достатньою кількістю голосів для того, щоби проголосувати за нового лідера. Тому принцип більшості у контексті всенародного обрання президентів здебільшого реалізують двотурові мажоритарні системи абсолютної та посилено-абсолютно більшості, системи електорального коледжу, а значно рідше всі інші різновиди виборчих систем.

Таблиця 5

Конструкції більшості та меншості у сучасних системах всенародних виборів президентів у державах із республіканськими системами правління (станом на 2014 р. у контексті виконання мінімально-встановлених вимог різних типів виборчих систем)

Конструкції абсолютної більшості	Класичні конструкції абсолютної більшості	Австрія, Алжир, Азербайджан, Афганістан, Бенін, Білорусь, Болгарія, Бразилія, Буркіна-Фасо, Бурунді, Вірменія, Гаїті, Гамбія, Гана, Гватемала, Гвінея, Гвінея-Бісау, Грузія, Джибуті, Домініканська республіка, Єгипет, Ємен, Зімбабве, Іран, Кабо-Верде, Казахстан, Киргизстан, Кіпр, Колумбія, Коморські острови, Кот-д'Івуар, Литва, Ліберія, Мавританія, Мадагаскар, Македонія, Малі, Мальдіви, Мозамбік, Монголія, Намібія, Нігер, Палау, Палестина, Перу, Північний Кіпр, Польща, Португалія, Республіка Конго, Росія, Румунія, Сальвадор, Сан-Томе і Принсіпі, Сейшельські Острови, Сенегал, Сербія, Сирія, Словаччина, Словенія, Судан, Східний Тимор, США, Сьєрра-Леоне, Таджикистан, Танзанія, Туніс, Туреччина, Туркменістан, Уганда, Узбекистан, Україна, Уругвай, Фінляндія, Франція, Хорватія, ЦАР, Чад, Чехія, Чилі, Чорногорія
	Модифіковані	Індонезія, Кенія, Нігерія

	конструкції абсолютної більшості на підставі консенсусу	
Конструкції відносної більшості або абсолютної меншості	Класичні конструкції відносної більшості, негативної більшості або абсолютної меншості	Ангола, Аргентина, Болівія, Боснія та Герцеговина, Венесуела, Демократична Республіка Конго, Еквадор, Екваторіальна Гвінея, Габон, Гондурас, Замбія, Ісландія, Камерун, Кірибаті, Коста-Ріка, Малаві, Мексика, Нікарагуа, Панама, Парагвай, Південна Корея, Руанда, Сінгапур, Тайвань, Того, Філіппіни
	Модифіковані конструкції відносної більшості, негативної більшості або абсолютної меншості на підставі консенсусу	Ірландія, Шрі-Ланка

Однак навіть двотурові мажоритарні системи абсолютної більшості й системи виборщиків чи електорального коледжу, теоретично будучи конструкціями більшості, можуть не забезпечувати чи неповною мірою забезпечувати традиційного для республіканських систем правління принципу більшості. Коли у цьому зрізі йдеться, наприклад, про систему електорального коледжу в США, то у випадку незабезпечення конструкції більшості зазначена виборча система позиціонується як така, де переможець президентських виборів спирається або ж кореспондується із підтримкою меншої кількості виборців, ніж його опонент – інший кандидат у президенти. Кандидат у президенти США повинен отримати підтримку більшості виборщиків (а не виборців), які формуються за принципом регіонального представництва населення штатів (застосовуючи задля цього мажоритарну систему відносної більшості або систему первинних виборів – праймеріз). Однак якщо кандидат на посаду президента не отримує абсолютної більшості голосів виборщиків, тоді президента обирає Палата представників, зважаючи на голоси штатів. У цьому випадку кожний штат представлений одним голосом. Тому на практиці складається так, що населення дрібних штатів просто не враховується [22]. Відповідно, коли перераховувати населення штатів відповідно до їх представництва, то може трапитись так, що парламентська підтримка обраних президентів не завжди кореспондується із підтримкою більшості виборців у державі. Так, у США обрано чоти-

рьох президентів, які фактично були наділені підтримкою меншої кількості виборців, ніж їхні опоненти (1824, 1876, 1888 і 2000 рр.).

Деякі несподівані висновки у контексті конструкцій більшості також можуть реалізовувати й „чисті” або класичні мажоритарні системи абсолютної більшості. Задля доведення цього явища звертаємось до досвіду президентських виборів 2006 р. в Перу. Тоді три кандидати у президенти, кожний окремо, отримали менше 1/3 дійсних голосів виборців. З-поміж них націоналіст О. Умала (30,7 % голосів виборців), колишній президент А. Гарсія (24,3 % голосів виборців) та консерватор Л. Флорес (23,7 % голосів виборців). Ще більше 20 відсотків голосів виборців були розподілені між трьома менш популярними кандидатами та їх партіями. Відповідно, до другого туру пройшли два кандидати – О. Умала та А. Гарсія. А. Гарсія характеризувався негативними настроями з боку значної частини виборців. Це було причиною контраверсійної політики, яку він реалізовував у 80-х роках ХХ ст. А передвиборні опитування показали що, він був слабким супротивником О. Умали. Однак у другому турі президентських виборів А. Гарсія випередив О. Умалу приблизно на 5 % голосів виборців, перейнявши значну частину електоральної підтримки інших кандидатів. Значний вплив на вибір електорату чинила позиція перуанських ЗМІ, які наголошували, що президентські вибори 2006 р. мають вирішальне значення для подальшого розвитку політичного процесу в Латинській

Америці. Внаслідок цього у поєднанні з агресивною антиамериканською позицією президентів Венесуели Уго Чавеса і Болівії Ево Моралеса, перемога О. Умалі мала стати популістським дрейфом Перу [23]. Але цього не сталося, оскільки переміг А. Гарсія.

Інший приклад проблем у конструкціях більшості, які спричинені впливом класичних або „чистих” мажоритарних систем абсолютної більшості, у контексті всенародних президентських виборів 2002 р. продемонструвала Франція, коли вісім правоцентристських партій та кандидатів у президенти отримали понад 66 % дійсних голосів виборців. При цьому жоден із них не зміг отримати навіть 20 % дійсних голосів виборців самостійно (детально див. табл. 6), оскільки правоцентристський електорат був внутрішньо фракціоналізований.

Внаслідок цього дуже значні важелі впливу (зокрема право на участь у другому турі виборів) отримав пронаціоналістичний та антиіммігрантський кандидат у президенти Ж.-М. Ле Пен [24; 25]. Проте в другому турі Ж. Ширак отримав більше 82 % голосів виборців, а Ж.-М. Ле Пен отримав лише 17,79 відсотка голосів виборців. Загалом приріст другого кандидата в президенти між двома турами виборів склав лише півтора відсотка, а приріст переможця виборів становив аж 62 % (або в три з половиною рази більше голосів виборців). Означений результат значною мірою був зумовлений гіпотетичною загрозою виграшу виборів представником радикальної правої партії „Національний фронт” (FN), внаслідок чого абсолютна більшість партій були змушені підтримати кандидатуру Ж. Ширака.

Таблиця 6

Результати першого туру всенародних президентських виборів 2002 р. у Франції

Кандидат у президенти	Партія кандидата у президенти	Голоси виборців, №	Голоси виборців, %
Ширак Ж.	Об'єднання на захист Республіки (RPR)	5665855	19,88
Ле Пен Ж.-М.	Національний Фронт (FN)	4804713	16,86
Жоспен Л.	Соціалістична партія (PS)	4610113	16,18
Байру Ф.	Союз за французьку демократію (UDF)	1949170	6,84
Лагійє А.	Робітнича боротьба (LO)	1630045	5,72
Шевенман Ж.-П.	Рух громадян (MRC)	1518528	5,33
Мамер Н.	Зелені (LV)	1495724	5,25
Безансно О.	Революційна комуністична ліга (LCR)	1210562	4,25
Сен-Жосс Ж.	Охота, рибалка, природа, традиції (CPNT)	1204689	4,23
Мадлен А.	Ліберальні демократи (DL)	1113484	3,91
Ю Р.	Французька комуністична партія (PCF)	960480	3,37
Мегре Б.	Національний республіканський рух (MNR)	667026	2,34
Тобіра К.	Ліва радикальна партія (PRG)	660447	2,32
Лепаж К.	Участь – XXI століття (CAP 21)	535837	1,87
Бутен К.	Форум соціал-республіканців (PCD)	339112	1,18
Глюкштейн Д.	Партія трудящих (PT)	132686	0,47
Разом	–	28498471	100,0

Франція відображає ситуацію, коли партійна фрагментація послаблює пріоритети „чистих” або класичних мажоритарних систем абсолютної більшості. З іншого боку, Франція демонструє, що мажоритарні системи абсолютної більшості більше затребувані в сучасних умовах, коли значного розвитку отримують постматеріалістичні цінності „нової політики” та їхні конструкції у соціополітичних поділах. Загалом вибори за конструкцією абсолютної більшості дозволяють ефективніше уникати негативних наслідків різноманітних радикально-реакційних тенденцій. Тому європейські країни (насамперед Західної, Центрально-Східної і Східної Європи) використовують найперше мажоритарні системи абсолютної більшості.

Натомість, мажоритарні системи відносної більшості, послаблено-абсолютної й послаблено-мажоритарної більшості, а також системи преференційного голосування, зокрема альтернативного та випадкового чи контингентного голосування значно частіше гіпотетично і практично сприяють реалізації **конструкцій меншості**. Оцінювання останніх становить величезну проблему в ракурсі означення того, наскільки різні виборчі системи ефективні у контексті політичної репрезентації виборців. У цьому сенсі потрібно звертатись до випадків, коли обраним вважається президент, що не має підтримки абсолютної більшості дійсних голосів виборців. У західній політичній науці такі системи та процеси, які їх описують, прийнято називати *множинними виборами* (з

англ., *plurality elections*). Вчені з приводу їх трактування звертаються до явища „*ефекту спойлера*” (з англ., *spoiler effect*). Яскравим прикладом цього ефекту є такі випадки, коли президентами стають кандидати, які отримують лише третину голосів виборців. Оскільки такі президенти у легітимності не спираються на підтримку абсолютної більшості, але відображають позицію абсолютної меншості виборців, їх політичним рішенням і курсу може бути кинуто суттєві „виклики”. Загалом очевидно: ці системи не спроможні „рефлектувати” волю більшості або інколи „порушують” волю більшості. Оперуючи результатами класифікації способів всенародного обрання президентів, які запропоновані у першій частині дослідження, виокремлюємо два кількісно найзначніших різновиди виборчих систем, які недостатньою мірою побудовані на принципах більшості: варіанти „чистої множинності” (з англ. *pure plurality*) чи „чисті” або класичні мажоритарні системи відносної більшості та мажоритарні системи послаблено-відносної більшості, а також варіанти „кваліфікованої множинності” або „множинності на основі бар’єра” (з англ. *qualified plurality*) чи мажоритарні системи послаблено-абсолютної більшості. Значно рідше, як це аргументує проаналізована вище практика США, за конструкцією меншості спрацьовують системи виборщиків чи електорального коледжу. Натомість, частіше у конструкціях меншості (не враховуючи рейтингових голосів виборців) спрацьовують системи преференційного голосування, але взамін вони реалізують принцип консенсусу.

„Чиста множинність” (її в перекладі з англійської деколи іменують „плюральністю”) детермінована тим, що переможець виборів (наприклад, президентських) отримує більше голосів виборців, аніж будь-який інший кандидат (у президенти). При цьому немає значення, наскільки багато голосів виборців отримає переможець. Умовно, у випадку хоча б Південної Кореї, Мексики, Тайваню чи Панами тощо, може виникнути така ситуація, коли глава держави буде наділений підтримкою, наприклад, тільки 25 відсотків виборців, якщо цього звичайно буде достатньо, щоби перевершити результат будь-якого іншого кандидата в президенти. Прикладом такого сценарію вважаємо Філіппіни, де є досвід обрання президента, що був наділений підтримкою менше, аніж 30 відсотків виборців. Для наглядності демонструємо досвід Тайваню у 2000 р., коли президентські повноваження були зосереджені в руках меншості. Вибори опосередковано показали, як ставиться

населення Тайваню до стосунків з Китаєм: дотримується позиції незалежності чи моделі „однієї країни, однак двох систем”. І хоча 60 % виборців підтримали кандидатів, які у певній формі позиціонувались як такі, хто провадив політику реінтеграції із Китаєм (Джеймс Сун і Лянь Чжань), перемогу на виборах отримав протилежно політично орієнтований Чень Шуйбянь, як виразник позицій Демократичної прогресивної партії. Причиною такого явища вважають розподіл мандатів приблизно однаково орієнтованого електорату. Внаслідок цього перемогу здобуто за підтримки лиш 39 % дійсних голосів виборців, а тому Тайвань опинилась у конструкції меншості [26]. Схожа ситуація відбувалась у Мексиці в 2006 р., де також застосовують „чисту” мажоритарну систему відносної більшості. Тоді на виборах перемогу отримав Ф. Кальдерон (від консервативної правоцентристської Партії національної дії, PAN), набравши лише 35,89 % голосів виборців. Друге місце на виборах зайняв А. Обрадор (від лівоцентристської коаліції „За добро для всіх” – формування у складі 3 політичних партій: Партія демократичної революції (PRD), „Конвергенція” та Лейбористська партія (PT)). Він отримав 35,31 % голосів виборців. Досить багато голосів отримав ще один із кандидатів у президенти – Р. Мадразо від електоральної коаліції „Альянс для Мексики” у складі двох партій (Інституційна революційна партія (PRI) і Екологічна партія зелених Мексики (PVEM)). Він здобув 22,26 % голосів виборців. Така ситуація у випадку Мексики характеризується як нетрадиційна, адже на попередніх виборах президент отримував підтримку не менше 43 відсотків голосів виборців [27; 28]. Внаслідок цього у країні почалася дискусія стосовно переходу на „чисту” мажоритарну систему абсолютної більшості [29; 30].

„Кваліфікована множинність” або „множинність на основі бар’єра” має застосування в мажоритарних системах послаблено-абсолютної більшості. Умовно йдеться про множинність чи плюральність у ситуаціях, коли мажоритарні системи створені з виборчим бар’єром для обрання глави держави, при цьому „неподолання” бар’єра не дозволяє кандидату бути президентом країни. Практика країн із такими виборчими системами репрезентована згаданими Аргентиною, Болівією, Еквадором, Коста-Рікою, Нікарагуа, а також значно меншою мірою (можна сказати, що гіпотетично) Литвою. Наприклад, у Коста-Ріці, якщо жодний із кандидатів не має 40 % голосів виборців у першому турі, тоді проводять другий тур, коли для перемоги

потрібна відносна більшість голосів виборців. Така мінімальна множинність не обов'язково задовольняє вимогу Т. Джефферсона про принцип більшості, але принаймні виявляється превентивною у випадку можливості виникнення суттєвої невідповідності політичної практики вимогам суспільного розвитку, зокрема у контексті низької підтримки виборців. У Коста-Ріці систему вперше оцінено після президентських виборів у 1932 р., коли глава держави отримав трохи більше 50 % голосів виборців (тоді ще діяла „чиста”/ класична мажоритарна система абсолютної більшості). Внаслідок цього Конгрес обмежив електоральний бар'єр до зазначених 40 % [31, с.140] та регламентував проведення виборів лише в один тур. Фактично це означає, що в Коста-Ріці було реалізовано мажоритарну систему посилено-відносної більшості (таких систем сьогодні не апробовано в жодній державі світу). І лиш у 2002 р. запроваджено/ відновлено інститут другого туру виборів, внаслідок чого система Коста-Ріки трансформувалась у мажоритарну систему послаблено-абсолютної більшості.

Загалом системи, проінтерпретовані випадками Аргентини, Болівії, Еквадору, Коста-Ріки та Нікарагуа (а також гіпотетично Литви), є дуже схожими до моделі, яку свого часу запропонували М. Шугарт та Р. Таагепера [32], тобто до так званого „правила подвійного доповнення” (з англ., *the double complement rule*). Воно у випадку, коли жодний із кандидатів не має більше половини голосів виборів, визначається так: множинність/ плюральність достатня тоді, коли дефіцит відсотку голосів виборців другого кандидата від 50 % принаймні є вдвічі більший, ніж у кандидата, який був би обраним за системою множинності (відносної більшості – *авт.*). На практиці це виглядало б так: наприклад, переможцем є той кандидат, який отримав 44 % голосів виборців, за тій умові, що другий кандидат отримав не більше 38 відсотків голосів виборців; або так, що переможець має 39 % голосів виборців, наступний кандидат – не більше 28 % голосів виборців тощо. Загалом правило формулювання мажоритарних систем послаблено-абсолютної більшості пояснене значною мірою такими ж причинами, як запровадження мажоритарних систем відносної більшості: такі системи насамперед орієнтуються на думку, що інколи звичайна множинність (плюральність або відносна більшість) є достатньою, натомість використання довиборів (другого туру виборів) є зайвим. Однак на практиці цього часто недостатньо, тому доводиться йти на другий тур виборів. Це аргументує позицію, що

„кваліфікована множинність” або „множинність на основі бар'єра”, яка діє у двотурових системах послаблено-абсолютної більшості, може бути як „нерухомою” (чи незмінною до оцінювання електорального бар'єра), так і „рухомою” (змінною, коли вираховують різницю, якої, наприклад, не вистачає до 50 % голосів виборців між двома кандидатами).

Загалом серед держав з республіканськими системами правління у сучасному світі абсолютно домінуючими є „чисті” або класичні мажоритарні системи абсолютної більшості, які найбільше притаманні для країн Європи, а також значною мірою притаманні для країн Латинської Америки й Африки. Модифіковані мажоритарні системи посилено-абсолютної та послаблено-абсолютної більшості для Європи не властиві або у Європі майже не апробовані, а презентовані в основному країнами Латинської Америки й Африки. Що стосується „чистих” чи класичних і модифікованих одностурових мажоритарних систем відносної більшості, вони здебільше презентовані прикладами Латинської Америки, Азії й Африки, але майже не представлені у Європі. Загалом досвід країн Європи найбільш витребуваний, оскільки в цій частині світу в контексті всенародного обрання президентів не регламентовано виборчих систем електорального коледжу, майже не презентовано мажоритарних систем відносної більшості, а також використано тільки систему преференційного голосування. Це означає, що виборчі системи країн Європи у контексті всенародного обрання президентів потрібно оцінювати як такі, що реалізують конструкції більшості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jefferson T. The Writings of Thomas Jefferson: Being His Autobiography, Correspondence, Reports, Messages, Addresses, and Other Writings, Official and Private / Thomas Jefferson, H. A. Washington. – Cambridge University Press, 2011. – 600 p.
2. Birch S. Two-Round Electoral Systems and Democracy / Sarah Birch // Comparative Political Studies. – 2003. – Vol. 36. – No. 3. – P. 319-344.
3. Blais A. Direct Presidential Elections : a World Summary / Andre Blais, Louis Massicotte, Agnieszka Dobrzynska // Electoral Studies. – 1997. – Vol. 16. – No. 4. – P. 441-455.
4. Blais A. One Round Versus Two Round Elections : An Experimental Study / A. Blais, J.-F. Laslier, A. Laurent, N. Sauger, K. Van der Straeten // French Politics. – 2007. – Vol. 5. – P. 278-286.
5. Piolatto A. Plurality versus proportional electoral rule: which is most representative of voters? / Amedeo Piolatto / Job Market Paper. – 2009. – 27p.

6. Bochsler D. Non - discriminatory rules and ethnic representation: the election of the Bosnian state presidency / Daniel Bochsler // *Ethnopolitics*. – 2012. – Vol. 11. – No. 1. – P. 66-84.
7. Sherlock S. Parties and elections in Indonesia 2009 : the consolidation of democracy / Stephen Sherlock // *Parliament of Australia : Research Paper*. – June 2009. – No. 35. – 26 p.
8. Thompson E. Indonesia in Transition : 1999 Presidential Elections / Eric Thompson // *The National Bureau of Asian Research*. – December 1999. – No. 9. – 17 p.
9. Negretto G. Choosing How to Choose Presidents: Parties, Military Rulers, and Presidential Elections in Latin America / Gabriel Negretto // *Journal of Politics*. – 2006. – Vol. 68. – No. 2. – P. 421-433.
10. Vaughne M. The Extension of Qualified Majority Voting from the Treaty of Rome to the European Constitution / Miller Vaughne // *Research Paper* 04/54. – 2004. – 50 p.
11. James D. Resistance and Integration : Peronism and the Argentine Working Class, 1946-1979 / Daniel James. – NY : Cambridge University Press, 1988. – 312 p.
12. Levitsky S. Argentina : From Kirchner to Kirchner / Steven Levitsky, María Victoria Murillo // *Journal of Democracy*. – 2008. – Vol. 19. – No. 2. – P. 16-30.
13. Novaro M. Argentina / M. Novaro // Martínez R. La elección presidencial mediante doble vuelta en Latinoamérica / Ra. Martínez, M. Novaro. – Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2004. – P. 25-56.
14. Singer M. 2002 presidential and parliamentary elections in Bolivia / Matthew Singer, Kevin Morrison // *Electoral Studies*. – 2004. – Vol. 23. – P. 143-182.
15. Piolatto A. Plurality versus proportional electoral rule : which is most representative of voters? / Amedeo Piolatto // *Job Market Paper*. – 2009. – 27 p.
16. Uachtarain T. 1938-2004 : Presidential Elections / Toghchain Uachtarain. – Environment, Heritage and Local Government. – 33 p.
17. Uachtarain T. 1938-2004 : Presidential Elections / Toghchain Uachtarain. – Environment, Heritage and Local Government. – 33 p.
18. Van der Brug W. Exploring Uncharted Territory : The Irish Presidential Election 1997 / Wouter van der Brug, Cees van der Eijk, Michael Marsh // *British Journal of Political Science*. – 2000. – Vol. 30. – No. 4. – P. 631-650.
19. Doyle J. The Irish Presidential Election / J. Doyle // *Irish Political Studies*. – 1998. – Vol. 13. – P. 135-144.
20. Marsh M. The Making of the Irish President 1997 / M. Marsh // Marsh M. How Ireland Voted 1997 / M. Marsh, P. Mitchell. – Boulder CO : Westview / PSAI Press, 1999. – P. 215-242.
21. Uachtarain T. 1938-2004 : Presidential Elections / Toghchain Uachtarain. – Environment, Heritage and Local Government. – 33 p.
22. Park T. Who Picks the President / Takoma Park // *Presidential election inequality: the electoral college in the 21st century*. – Takoma Park, MD : FairVote, 2006. – P. 29-46.
23. McClintock C. Plurality versus Runoff Rules for the Election of the President in Latin America : Implications for Democracy / Cynthia McClintock // Paper prepared for presentation at the meeting of the American Political Science Association, Chicago, Ill, August 30-September 2, 2007. – 42 p.
24. Chastain J. Where Did They Vote For Le Pen? Globalization and the National Front / James Chastain // *Middle States Geographer*. – 2006. – Vol. 39. – P. 101-110.
25. Laver M. Policy competition in the 2002 French legislative and presidential elections / M. Laver, K. Benoit, N. Sauger // *European Journal of Political Research*. – 2006. – Vol. 45. – P. 669-699.
26. Cheng J. The Taiwan Presidential Election and Its Implications for Cross-straits Relations : A Political Cleavage Perspective / Joseph Y. S. Cheng, Camoes C. K. Tam // *Asian Affairs : An American Review*. – 2005. – Vol. 32. – No. 1. – P. 3-24.
27. Buckman R. The World Today Series : Latin America / Robert Buckman. – Harpers Ferry, West Virginia : Stryker-Post Publications, 2007. – 391 p.
28. Shugart M. Plurality vs. Runoff Election of Presidents : The Mexican Election of 2006 in Comparative Perspective / Matthew Soberg Shugart // Graduate School of International Relations and Pacific Studies. – University of California, San Diego, 2006. – 37 p.
29. Lehoucq F. Political Institutions, Policymaking Processes, and Policy Outcomes in Mexico / Fabrice Lehoucq, Gabriel Negretto, Francisco Aparicio, Benito Nacif, Allyson Benton // Division of Political Studies, Centro de Investigacion y Docencia Economicas, Research Network Working Paper. – 2005. – Vol. R-5/2. – 68 p.
30. Negretto G. Choosing How to Choose Presidents: Parties, Military Rulers, and Presidential Elections in Latin America / Gabriel Negretto // *Journal of Politics*. – 2006. – Vol. 68. – No. 2. – P. 421-433.
31. Lehoucq F. Costa Rica: Modifying Majoritarianism with 40 per cent Threshold / Fabrice Lehoucq // Colomer J. Handbook of Electoral System Choice / Josep Colomer. – London : Palgrave-Macmillan, 2004. – P. 133-144.
32. Shugart M. Majority Versus Plurality Election of Presidents : A Proposal for a „Double Complement Rule” / Matthew Soberg Shugart, Rein Taagepera // *Comparative Political Studies*. – 1994. – Vol. 27. – No. 3. – P. 323-348.